

«міжнаціональна толерантність»; розвиток позитивних стереотипних уявлень про представників українського та інших народів.

Перспективами подальших наукових розвідок є вивчення особливостей формування у студентської молоді емоційно-ціннісного та по-

ведінкового компонентів міжнаціональної толерантності.

Список використаних джерел

1. Виноградова Е. Г. Субъектные предпосылки толерантности личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / Е. Г. Виноградова. — Сочи, 2002. — 23 с.

КОРОЛЬ Л. Д.

ВОЗРАСТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ КОГНИТИВНОГО КОМПОНЕНТА МЕЖДУНАЦИОНАЛЬНОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье посвящена эмпирический анализ особенностей развития когнитивного компонента межнациональной толерантности в разных возрастных группах студенческой молодежи. Представлены результаты экспериментального исследования межнациональной толерантности в контексте изучения этнонациональных знаний и представлений студентов, психологического портрета толерантной личности в плоскости межнациональных взаимоотношений, особенностей национальных стереотипов и значимости национальной идентичности.

Ключевые слова: толерантность, межнациональная толерантность, национальный стереотип, национальная идентичность, этнонациональные знания и представления.

KOROL L. D.

AGE FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE COGNITIVE COMPONENT MEZHDUNATSIONALNOY TOLERANCE AMONG YOUNG STUDENTS

The article is devoted to empirical analysis concerning development peculiarities of the international tolerance cognitive component among various age groups of student youth. The results of the international tolerance experimental research in the context of students' ethnic and national knowledge and beliefs, psychological portrait of a tolerant personality in the plane of international relations, peculiarities of national stereotypes and national identity significance are presented.

Keywords: tolerance, international tolerance, national stereotype, national identity, ethnic and national knowledge and beliefs.

Стаття надійшла до редколегії 12. 09. 2013 року.

УДК 159.9

КУЧМАНИЧ І. М., САНЬКО К. О.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТИПУ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ ТА ВЗАЄМОСТОСУНКІВ У ПОДРУЖНІЙ ПІДСИСТЕМІ

У статті розкрито основні підходи щодо інтерпретації типу прив'язаності у дорослих. Висвітлено основні дослідження почуття прив'язаності у романтичних стосунках. Розглянуто/розглядувати/ результати емпіричного дослідження взаємозв'язку типу прив'язаності та взаємостосунків подружжя.

Ключові слова: прив'язаність, тип прив'язаності, надійна прив'язаність, тривожно-амбівалентна прив'язаність, уникаюча прив'язаність, боязлива прив'язаність, почуття.

Сімейні стосунки – це сфера життя, завдяки котрій людина може розвиватись, самовдосконалюватись. Для нормального соціального та емоційного розвитку людині необхідно відчувати підтримку значущої людини. Подружні стосунки можуть впливати на партнерів як конструктивно, так і деструктивно, проте так чи інакше вони відчують почуття прив'язаності один до одного. Прив'язаність може формувати гармонійні стосунки у подружній підсистемі, які будуються на довірі, емоційній близькості, розумінні,

а може і заважати формуванню близьких та довірливих стосунків, що, у свою чергу, породжує конфліктні ситуації, сварки та непорозуміння між подружжям. Вивчення почуття прив'язаності у дорослих викликає значний інтерес у сучасних дослідженнях сімейних стосунків. Перші дослідження почуття прив'язаності у дорослих проведені у середині 1980-х років американськими вченими С. Хэйзан та Ф. Шейвер, які застосували теорію Дж. Боулбі у контексті романтичних стосунків. Вони стверджували, що емо-

ційний зв'язок, що виникає між дорослими партнерами, частково є проявом тієї ж мотиваційної системи – пошуку прив'язаності, яка спочатку слугувала для встановлення емоційного зв'язку між дітьми та їх батьками. С. Хэйзан і Ф. Шейвер відзначили, що взаємини між дітьми та батьками, і стосунки між дорослими романтичними партнерами мають такі особливості:

- відчувають себе у безпеці, коли інший знаходиться поблизу і виявляє чуйність;
- здатні здійснювати близький контакт;
- відчувають себе невпевнено, коли партнер недоступний;
- здатні ділитися відкриттями один з одним;
- взаємно милуються один одним, рисами обличчя, демонструють взаємну захопленість один одним;
- використовують ласкаві слова.

Пізніше, з кінця 1980-х років дослідники К. Бартоломью та Л. Горовітц запропонували чотиривимірну модель індивідуальних відмінностей прив'язаності у дорослих, у якій були запропоновані чотири типи прив'язаності: надійний, тривожно-амбівалентний, уникаючий і боязливий типи. З 1990-х років дослідженнями прив'язаності дорослих займалися американські вчені: Р. Борнстейн, К. Бреннан, Е. Вотерс, Л. Кіркпатрік, Н. Колінс, П. Крітендер, М. Мейн, М. Мікулінсер, В. Ролс, Дж. Сімпсон, а також Б. Фіней та Дж. Холмс. У вітчизняній психології дослідження окресленого феномену у дорослих вивчається з 2000-х років такими вченими, як: В. О. Анікіна, С. Калмикова, Т. В. Казанцева, В. Н. Куніцина, М. А. Падун, Р. Радева, Е. О. Смирнова та ін.

У сучасних психологічних дослідженнях, зважаючи на кризу інституту сім'ї, питання прив'язаності у контексті подружніх стосунків є недостатньо вивченим, але водночас і важливим, оскільки гармонійність та взаєморозуміння між подружжям – запорука стабільного та прогресивного суспільства. Тому **метою статті** є визначення взаємозв'язку типу прив'язаності та взаємостосунків у подружній підсистемі.

Досліджуючи визначення такого взаємозв'язку розглянемо типи прив'язаності. Згідно з існуючими теоріями, типи прив'язаності відносно стабільні у часі. Вважається, що сталість стилю батьківських взаємин у процесі розвитку дитини впливає на незмінність типу прив'язаності [10; 11]. Якщо у дитинстві патерн прив'язаності модифікується, то повинні мати місце відповідні зміни у якості дитячо-батьківської взаємодії. Дж. Боулбі стверджує можливість зміни й у дорослості. Така зміна, з його точки зору, до котрої ми також схиляємось, може відбутися під впливом

нових емоційних стосунків та розвитку абстрактного мислення – поєднання цих подій дозволяє індивіду усвідомити і по-новому інтерпретувати значення минулого і досвіду сьогодення [2; 3]. Виходячи з досліджень К. Бартоломью та Л. Горовітц, у дорослості виокремлюють чотири типи прив'язаності:

Надійний тип – характерний відчуттям комфортності у близьких, довірливих стосунках, люди з таким типом здатні з легкістю створювати та підтримувати довготривалі емоційно близькі стосунки.

Тривожно-амбівалентний – співвідноситься з емоційними крайнощами від нав'язливого поглинання партнером до ревнощів та конфліктів.

Уникаючий – співвідноситься зі страхом близькості, нерозуміння, відсутності підтримки у потрібний час та недовіри до партнера.

Боязливий – характеризується негативним ставленням як до себе, так і до партнера, незадоволенням взаємостосунками з партнером [9].

У нашому дослідженні взаємозв'язку типу прив'язаності та взаємостосунків у подружній підсистемі взяло участь 30 подружніх пар (60 осіб) віком від 20 до 50 років (20-30 років – 50%, 31-40 – 40%, 41-50 – 10%), з сімейним стажем від 1 до 25 років подружнього життя (1-5 років – 60%, 6-8 – 13.3%, 11-25 – 26.6%). У дослідженні використано комплекс теоретичних, емпіричних методів та методи статичної обробки даних. До теоретичних методів належать: аналіз, синтез, узагальнення дослідних даних з обраної теми дослідження. До комплексу емпіричних методів увійшли: спостереження, бесіда та психодіагностичні методики: «Самооцінка генералізованого типу прив'язаності» К. Бартоломью – для визначення типу прив'язаності людини, «Досвід близьких стосунків» К. Бреннан і Р. К. Фрейлі – для оцінки індивідуальних відмінностей дорослих людей у якості стосунків прив'язаності, Шкала самооцінки якості близьких стосунків (Т. В. Казанцева) – для виявлення особливостей суб'єктивного сприйняття конкретних близьких стосунків. До комплексу методів статичної обробки даних увійшли дисперсійний, порівняльний та кореляційний аналізи. При обробці даних використовувались комп'ютерні програми MS Excel; SPSS 17.0.

У результаті проведеного емпіричного дослідження виявлено, що більшість респондентів (50%) мають надійний тип прив'язаності. Такі стосунки пов'язані з переживанням щастя, дружби і довіри, партнери ставляться до любовних почуттів як до стабільних і таких, що розвива-

ються. Люди з таким типом прив'язаності скептично ставляться до романтичних історій, їм властиво більшою мірою контролювати свої емоції, однак вони не відкидають можливості міцного емоційного зв'язку. У близьких довірливих стосунках вони відчувають себе комфортно, проявляють ніжність і турботу до свого партнера, очікуючи того ж самого. Партнери здатні створити близькі стосунки і не бояться стати занадто залежними або втратити кохану людину. Також здатні підтримувати тривалі міцні стосунки, що приносять задоволення.

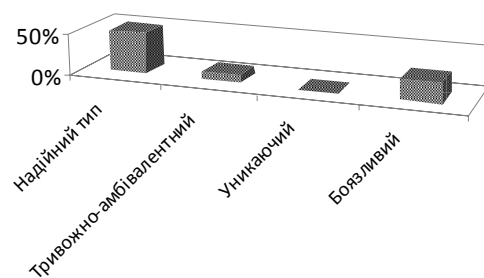
Боязливий тип прив'язаності притаманний 25% досліджуваних, тобто їх уявлення і про себе, і про партнера носять негативний характер. Представники цього типу частіше схильні переживати незадоволеність романтичними стосунками та у складних, нестандартних ситуаціях такі люди частіше незадоволені взаємодією з партнером.

13% респондентів вибірки – це люди з унікаючим типом прив'язаності, що свідчить про їх страх близькості, емоційні злети і падіння, а також ревності. Представники унікаючого типу прив'язаності ставляться скептично до міцності романтичних стосунків і вважають, що нечасто вдається знайти людину, у яку можна закохатись. Також можна відзначити такі риси характеру, як невпевненість у собі, низька самооцінка, вразливість. Внутрішній страх того, що у важкій ситуації вони не знайдуть розуміння і підтримки з боку об'єкта прив'язаності, змушує їх проявляти стриманість, а часом і холодність у романтичних стосунках. Людям з унікаючим типом прив'язаності також дуже важко довіряти партнеру, що частіше визначає таку рису характеру, як незалежність.

Лише 10% досліджуваних становлять тривожно-амбівалентний тип прив'язаності, який виражається у людей нав'язливим поглинанням коханої людини, бажанням тісного зв'язку, емоційними крайнощами і ревностями. Часом їм важко контролювати свої емоції та бажання. Для представників цього типу проблематичним є вибудовування довготривалих міцних стосунків з партнером, вони не дуже довіряють оточуючим, а тому часто ревниві і поводяться як власники. Деякі представники цього типу прив'язаності можуть вимагати від своїх партнерів абсолютної і безумовної відданості, не розуміючи, що кожній людині, навіть за наявності близьких стосунків, необхідний особистий простір для психологічного розвитку. Люди з тривожно-амбівалентним типом прив'язаності можуть ре-

гулярно сваритися з партнером і бурхливо, гнівно реагувати на всі обговорення конфліктних ситуацій, тому однією з найбільш серйозних проблем, що часто зустрічається у представників цього типу прив'язаності є ревності, що виходять з-під контролю, людина постійно стурбована можливою втратою партнера і може навіть уявляти його зв'язок з іншими людьми, тому рідкісні і цілком безневинні соціальні інтеракції партнера можуть викликати невиправдано різку реакцію. Наочно отримані показники продемонстровано на рис. 1.

Показники типу прив'язаності (%)

■ Показники типу прив'язаності (%)

Рис. 1. Типи прив'язаності за методикою К. Бартоломью «Самооцінка генералізованого типу прив'язаності» (n = 60; %)

У результаті кореляційного аналізу отриманих результатів (за коефіцієнтом кореляції Пірсона), нами виявлено, що надійний тип прив'язаності корелює з повагою до партнера ($p \leq 0.05$), тобто чим більш надійний тип прив'язаності, тим більше поваги до партнера. Це свідчить про те, що люди з позитивним поглядом на себе та інших, які вважають себе гідними для близьких стосунків, а партнерів – чуйними та надійними, приймають свого партнера як особистість, поділяють його світогляд, інтереси, враховують думки і приймають їх. Також надійний тип прив'язаності корелює з довірою до партнера ($p \leq 0.05$). Позитивна кореляція вказує на те, що чим більш виражений надійний тип прив'язаності, тим більше довіри до партнера. Такий взаємозв'язок зрозумілий, оскільки людині, впевненій у собі, з базовою довірою до навколишнього світу, легко будувати свої стосунки на довірі, у близьких довірливих стосунках відчувати себе комфортно, проявляти ніжність і турботу до свого партнера.

Крім того, зафіксовано взаємозв'язок між даним типом прив'язаності з емоційною близькіс-

тю до партнера ($p \leq 0.05$). Це свідчить про те, що людям з надійною прив'язаністю необхідний стійкий близький емоційний зв'язок, який слугує для них джерелом упевненості і відновлення життєвої енергії. Також чим більш надійний тип прив'язаності, тим більш легкі та комфортні стосунки ($p \leq 0.01$) та більш виражена взаємна підтримка ($p \leq 0.05$). Слід зауважити, що найбільш значущою є кореляція з комфортністю та легкістю стосунків ($p \leq 0.01$). Це пояснюється тим, що надійно прив'язані люди, яким притаманна впевненість у собі та партнері, відчувають себе комфортно у міцних емоційних стосунках. Наочно дані представлені на рис. 2

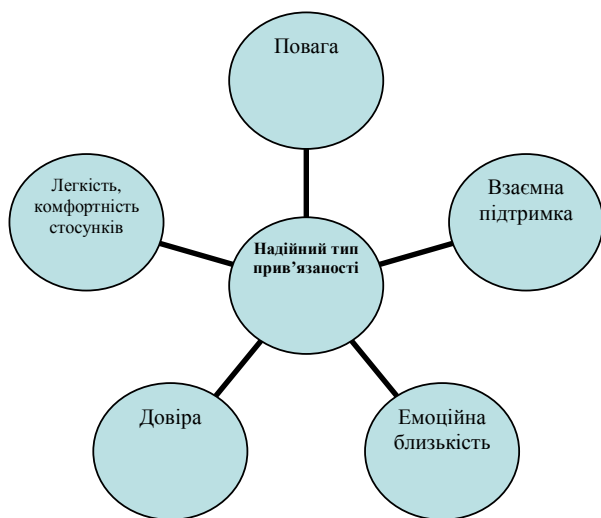

Рис. 2. Взаємозв'язок надійного типу прив'язаності та взаємостосунків між подружжям ($n = 60$; %)

Щодо тривожно-амбівалентного типу прив'язаності, то він також корелює з довірою до партнера та емоційною близькістю, але у цьому зв'язку кореляція зворотня ($p \leq 0.01$). Отже, чим більш виражений тривожно-амбівалентний тип, тим менше довіри між подружжям та емоційної близькості. Це пояснюється відсутністю базової довіри та негативним уявленням про себе. Такі люди вважають, що вони не заслуговують на близькі стосунки, а також надають менше підтримки своїм партнерам, не уважно слухають, не намагаються зрозуміти іншого, частіше демонструють так звану негативну підтримуючу поведінку (звинувачення, зміна теми, зниження значущості проблеми, відхід від емоційних аспектів та ін.), що у результаті призводить до емоційної віддаленості подружжя один від одного.

Також прослідковується значуща зворотня кореляція зі стабільністю стосунків ($p \leq 0.01$). Це пояснюється тим, що тривожно-амбівалентний тип передбачає емоційні крайнощі партне-

ра у стосунках – від захопленості партнером, нев'язливості до ревнощів та конфліктів. Наочно дані представлені на рис. 3

Рис. 3. Взаємозв'язок тривожно-амбівалентного типу прив'язаності та взаємостосунків між подружжям ($n = 60$; %)

Аналізуючи унікаючий тип прив'язаності, варто зазначити його значущу кореляцію на рівні $p \leq 0.01$ з униканням близькості, що свідчить про страх близьких стосунків, того, що у потрібний час партнера не буде поряд або він виявить непорозуміння, відсутність підтримки та недовіру. Людям з таким типом прив'язаності притаманні такі риси характеру як невпевненість у собі, низька самооцінка, вразливість.

Такий тип прив'язаності як боязливий, корелює з єдністю цінностей ($p \leq 0.01$), тобто чим більш боязливий тип, тим менше спільних цінностей у подружжя. Це пояснюється неприйняттям власного «Я» та партнера, тому виникає несумісність цінностей партнерів.

У результаті проведеного дослідження можна дійти висновку, що типи прив'язаності є важливим чинником побудови взаємостосунків між подружжям, оскільки саме вони визначають основу взаємин – довіру, емоційну близькість між партнерами, взаємну підтримку та комфортність стосунків. Тому подальшу перспективу наших досліджень убачаємо у розгляді таких аспектів, як тип прив'язаності та взаєморозуміння між подружжям, а також взаємозв'язок прив'язаності та залежності від партнера.

Список використаних джерел

1. Аникина В. О. Изучение привязанности у взрослых. Эмоции и отношения человека на ранних этапах развития / В. О. Аникина. — СПб: изд-во СПбГУ, 2007. — 283 с.
2. Боулби Дж. Привязанность / Дж. Боулби. — М.: Гардарики, 2003. — 477 с.
3. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Дж. Боулби. — М.: Академический проект, 2004. — 232 с.

4. Казанцева Т. В. Воспроизведение типов привязанности в отношении с близкими людьми / Т. В. Казанцева, В. Н. Куницына // Вестник СПбГУ. — 2009. — Серия 12. — Вып. 1. — Ч. II. — С. 3—8.
5. Казанцева Т. В. Исследование психологической близости в теории привязанности. / Т. В. Казанцева // Вестник СПбГУ. — 2010. — Сер. 12. — Вып. 4. — С. 94—98.
6. Кроник А. А. В главных ролях: Вы, Мы, Он, Ты, Я: Психология значимых отношений / А. А. Кроник, Е. А. Кроник // М.: Мысль, 1989. — 204 с.
7. Николаева Л. А. Психологическая привязанность и конфликты в семье. Семья в современном мире / Л. А. Николаева. — СПб.: изд-во СПбГУ, 2010. — 223 с.
8. Скрипкина Т. П. Психология доверия. Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. / Т. П. Скрипкина. — М.: Издательский центр «Академия», 2000. — 264 с.
9. Bartholomew K. Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. / Bartholomew K., Horowitz, L. // Journal of Personality and Social Psychology. — 1991, Vol. 61, No. 2. pp. 226—244.
10. J. Davila Why Does Attachment Style Change? / J. Davila, D. Burge, C. Hammen // Journal of Personality and Social Psychology, October 1997. Vol. 73, No. 4. pp. 826—838.
11. P. Fonagy The capacity for understanding mental states: The reflective self in parent and child and its significance for security of attachment / P. Fonagy, M. Steele, G. Moran, M. Steele, A. Higgitt // Infant Mental Health Journal. 1991. N. 13. pp. 200—216.

КУЧМАНИЧ И. Н., САНЬКО К. А.

ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ ТИПА ПРИВЯЗАННОСТИ И ВЗАИМООТНОШЕНИЙ В СУПРУЖЕСКОЙ ПОДСИСТЕМЕ

В статье раскрыты основные подходы к интерпретации типов привязанности у взрослых. Освещены основные исследования чувства привязанности в романтических отношениях. Рассмотрены обобщенные результаты эмпирического исследования взаимосвязи типов привязанности и взаимоотношений супругов.

Ключевые слова: привязанность, тип привязанности, надежная привязанность, тревожно-амбивалентная привязанность, избегающая привязанность, боязливая привязанность, чувство.

KUCHMANICH I. N., SANKO K. A.

FEATURES THE TYPE RELATIONSHIP OF ATTACHMENT AND CONJUGAL RELATIONS IN THE SUBSYSTEM

The article covers the main approaches to the interpretation of attachment in adults. Highlights the key research affection in romantic relationships. We consider the generalized results of the empirical study on the relationship of attachment and relationship of the spouses.

Keywords: affection, attachment style, secure attachment, anxious-ambivalent attachment, avoidant attachment, fearful attachment, a feeling.

Стаття надійшла до редколегії 17. 09. 2013 року.

УДК 159.923

ЛИТВИНЕНКО І. С.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОГНОЗУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІВ

У статті розглядається майбутній час, його значення у житті людини, проектуванні образу "Я" пов'язаного з майбутньою професійною діяльністю студентів-психологів.

Ключові слова: прогнозування, проектування, професійна кар'єра, майбутній час, часова компетентність, індивідуальна проєкція розвитку, мрія, уява.

В умовах соціально-економічних змін в Україні особливої уваги набуває проблема підвищення якості вищої професійної освіти. Перед вищою системою освіти постало завдання підготовки конкурентоздатних спеціалістів на ринку праці, здатних до творчого виконання своїх професійних обов'язків у динамічному соціумі.

Вищий навчальний заклад розглядається як важливий інститут соціалізації, де навчання і виховання представляють собою єдиний процес, спрямований на розвиток особистості кожного студента, становлення його смислотворчих орієнтацій,

пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю, умінню "співвідносити свої життєві цілі, плани зі своїми здібностями, щоб розкрити у ході життя в собі нові якості, розвинути нові здібності" (К. О. Альбуханова-Славська).

Більшість науковців зазначає, що саме "особистісний" акцент повинен бути найголовнішою задачею професійної підготовки. З цього випливає, що навчання має бути підпорядковано процесу розвитку особистості студента.

Звичайно, зміни пріоритетних напрямів не можуть стояти осторонь професійної підготовки